

BACHELOROPPGAVE

April 2014

Emnekode: BAC-NL02

Møte med barn i sorg og krise

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning

Natur og Friluftslinje

Kjersti Aglen

Kandidatnr: 310

Innhold

1. Innledning	3
1.1 Tema/bakgrunn	3
1.2 Problemstilling	5
1.3 Oppgavens oppbygging	5
2. Teori	6
2.1 Begrepsavklaring	6
2.2 Ulike typer kriser blant barnehagebarn	7
2.2.1 Dødsfall	8
2.2.2 Skilsmisse	8
2.3 Sorgreaksjoner hos barn	9
2.4 Barnehagelæreren i møte med mennesker som opplever kriser i livet	11
2.4.1 Barnet i barnehagen	11
2.4.2 Betydningen av trygghet	12
2.4.3 I møte med foreldre	13
2.4.4 Personalet	13
2.5 Beredskapsplan	14
2.6 Eksterne samarbeidspartnere	14
3. Metode	16
3.1 Forforståelse	16
3.2 Valg av metode	17
3.3 Kvalitativ forskningsmetode	17
3.4 Det kvalitative forskningsintervjuet	17
3.5 Valg av informanter	18
3.6 Gjennomføring av forskningsintervjuene	19
3.7 Bearbeiding av intervjuene	19
3.8 Koding og kategorisering	19
3.9 Etske betraktninger	19
3.10 Metodekritikk	20
4. Drøfting og Funn	21
4.1 Ulike typer kriser blant barnehagebarn	21
4.2 Sorgreaksjoner hos barn	23
4.3 Barnehagelæreren i møte med mennesker som opplever kriser i livet	24
4.3.1 Barnet i barnehagen	24

4.3.2 I møte med foreldre.....	26
4.3.3 Personalet.....	27
4.4 Beredskapsplan.....	28
4.5 Eksterne samarbeidspartnere.....	29
5. Avslutning	30
Litteraturliste	33
Vedlegg	35

1. Innledning

1.1 Tema/bakgrunn

I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (06/11) står det at «omsorg er nært knyttet til oppdragelse, helse og trygghet, og er samtidig en viktig forutsetning for barns utvikling, læring og dannings» (RP, 06/11, s. 31). Av sitatet tolker jeg at personalet i barnehagen har en svært viktig oppgave i forhold til hvordan barn har det og hvor viktig det er for hver enkelt å bli sett og anerkjent for den de er. Det å vise at noen bryr seg og tar barn på alvor. Jeg har derfor valgt å skrive om temaet møte med barn i sorg og krise. Dette fordi det i krisesituasjoner vil være ekstra viktig at noen er der for barn. Personlig synes jeg at temaet bør være av høy prioritet i barnehagen, og et tema som oftere kunne vært diskutert blant personalet. «Globaliseringsprosesser har ført til at det norske samfunn er blitt ett mer mangfoldig samfunn» (Gjervan, Andersen og Bleka, 2012, s. 9). Samfunnet er samtidig preget av endringer i familiemønstrene, noe som gjør at kjernefamilien ikke er den samme som den var for noen tiår tilbake. Skilsmisse og døden er tema som før var tabubelagt, men som det nå har blitt en større åpenhet rundt. Kan det ha noe å si for hvilke kriser vi står overfor? Har det gjort noe med barnehagen som institusjon og blir det derfor lagt mer vekt på arbeid rundt temaet sorg og krise i barnehagen?

Barn opplever sorg og krise i livet, og ser man på statistikken fra 2012 over barn som har vært i kontakt med barnevernet viser det at veksten blant barn og unge under omsorg var hele 6 prosent, som var mer enn 500 barn mer enn året før (www.SSB.no). Ser man på statistikken over skilsmisser i Norge fra år 2003 viser den at foreldre til totalt 15 400 barn i alderen 0-17 år tok ut separasjon, mens foreldre til 11 400 barn innvilget skilsmisse, noe som tilsvarer nesten 50 % av alle ekteskap i Norge i dag (ibid). I tillegg kommer de som opplever samlivsbrudd der foreldrene ikke har vært gift. Det mener jeg er bekymringsverdig, men også en påminnelse om hvor viktig det er å vite noe om hva sorg og krise innebærer og hva dens reaksjoner kan være. Barn oppholder seg store deler av dagen i barnehagen, og for at vi skal klare å gi den omsorg og oppfølging som barn trenger vil det være av stor betydning at vi vet noe om hvordan man skal møte barn som opplever kriser og sorg, og ikke minst hvordan vi skal forholde oss i forhold til foreldre.

I rammeplanen (06/11) står det at gjennom «omsorg, lek og læring vil barns sosiale kompetanse bli uttrykt og bekreftet ved at de viser evne til å leve seg inn i andres situasjon og

viser medfølelse. Barn kan tidlig vise at de bryr seg om hverandre, løse konflikter og tar andres perspektiv. De kan ta hensyn og vise omsorg» (RP, 06/11, s. 19). For at barn skal få kompetanse i det å vise omsorg og bry seg om hverandre skal «barnehagen gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst bidra til at barna bruker sitt språk for å uttrykke følelser, ønsker og erfaringer, til å løse konflikter og å skape positive relasjoner i lek og annet samvær» (RP, 06/11, s. 23). Her forstår jeg at barn har evne til å vise medfølelse for hverandre. Det vil derfor være betydningsfullt om barn får mulighet til å uttrykke sine følelser, både verbalt og nonverbalt. Slik jeg tolker dette er det en av barnehagens oppgaver å la barna få utvikle sin sosiale kompetanse gjennom det å få uttrykke seg og få bekreftelse på sine utrykte følelser. Gjennom erfaring har jeg selv sett at for de yngste barna kan det være vanskelig å sette ord på det man føler, og hvordan man kroppslig viser de forskjellige følelsene.

Jeg har valgt å undersøke temaet barn som opplever sorg og krise i barnehagen fordi jeg synes det er et veldig interessant tema, og jeg har lenge vært sikker på at dette var det jeg ville fordype meg i på bacheloroppgaven. Selv mener jeg at det har vært lite omtalt i min utdanningsretning innenfor natur og friluftsliv, noe som kunne vært diskutert om er riktig. Temaet har også blitt mer dagsaktuelt, det blir ofte skrevet om i media og man hører om saker som kommer opp i barnehagen. Flere familier er i kontakt med barnevernet, hvor det også omhandler rus og vold i familien og skilsmisser/samlivsbrudd. En annen ting som også opptar barn er dette med døden, og som barnehagelærere vil det kanskje være lettere å forklare at en bestemor er død enn at et barn faktisk dør. Man skjønner at det derfor vil være viktig å ha kunnskap om dette temaet som barnehagelærer. Atle Dyregrov (2006) trekker fram at det er viktig å gjøre tapet virkelig for barn istedenfor å snakke rundt temaet. Barn har de samme behov som de voksne når det gjelder å forstå det som har skjedd, og rituelle handlinger og seremonier blir viktige holdepunkter for et barns sorgprosess. Selv har jeg kjent på følelsen av sorg i tidlig alder. Det å miste besteforeldre, som er en naturlig del av livet, men også det å miste et nært familiemedlem der ingen kunne fortelle meg hvorfor han var borte. Dette er noe som har satt spor i meg, og følelsen av å miste noen er noe man alltid vil kjenne på kroppen. Som barn vil det kanskje være vanskelig å forstå hvorfor slike ting skjer, og som voksen vil det derfor være betydningsfullt at man gir rom for samtaler rundt det som har skjedd.

Sorg og krise er et stort og omfattende tema, som inneholder mange ulike kriser og sorgprosesser. Sorg og krise er to tema som ofte går inn i hverandre, og det kan derfor være vanskelig å skille temaene fra hverandre (Sjøvik, 2007). Det finnes mange typer kriser i et

barns liv, og jeg mener derfor at det for meg vil være viktig å kunne gå inn på noen kriser, istedenfor å ta for meg hele spekteret. Jeg vil i denne sammenhengen legge vekt på kriser som skilsmisse og dødsfall. Dette valget kommer også av at mine informanter i intervjuene ga meg mest informasjon omkring disse tilfellene.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven har jeg valgt å legge fokus på møte med barn som opplever sorg og krise i barnehagen. Ut i fra dette temaet har jeg kommet fram til en mer spesifikk problemstilling som jeg ønsker å undersøke i denne oppgaven:

Hvordan jobber personalet i to barnehager i Namsos kommune med barn som opplever sorg og krise?

1.3 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven blir delt inn i ulike kapitler, slik at det blir en fin oversikt over hvordan jeg har valgt å disponere oppgaven. I innledningen forteller jeg om mitt tema ved å trekke frem noe statistikk som gjør temaet dagsaktuelt, for så å si noe om bakgrunnen for valg av tema. Så blir problemstillingen presentert, og dermed å forklare hvordan jeg har tenkt å lede dere videre gjennom denne bacheloroppgaven.

Min andre del, 2. *Metode* vil jeg presentere hvilken forståelse jeg har av mitt tema, slik at dere får et innblikk i hva jeg har av kunnskap omkring dette temaet fra før. Her skal jeg også presentere mitt valg av metode, intervju. Intervjuene er utgangspunktet for analyse og drøfting. Jeg vil også trekke inn noe om de etiske betraktningene.

Min tredje del, 3. *Teori* vil jeg belyse hvilke fagstoff som er relevant for mitt tema. Jeg ønsker dermed å gå inn på ulike temaer; ulike kriser, sorgreaksjoner, hvordan man møter barn, foreldre og personal i vanskelige situasjoner, beredskapsplan og eksterne samarbeidspartnere.

Min fjerde del, 4. *Drøfting og resultater*, vil jeg si noe om det jeg har funnet ut gjennom forskningen og drøfte det opp mot fagstoff som er relatert fra teoridelen. Jeg vil her gå i dybden av problemstillingen min, skaffe meg mer kunnskap og se resultatene ut fra ulike perspektiver.

Min femte del, 5. *Konklusjon/Avslutning*. Her vil jeg komme med en oppsummering av drøftingen, for å se om jeg har klart og skaffet meg en større forståelse omkring temaet. Jeg vil også her forsikre meg om at jeg har fått svar på min problemstilling i min bacheloroppgave.

2. Teori

I denne delen vil jeg belyse temaet sorg og krise gjennom teori jeg mener er relevant for å få svar på min problemstilling. Først vil jeg avklare noe sentrale begrep som går igjen i oppgaven. Jeg vil deretter gå inn på de aspektene som omhandler individet, og ulike kriser som generelt kan oppstå i et barns liv, samt gå inn på de krisene jeg har valgt å fokusere på som er dødsfall og skilsmisse. Mestringsmodellen av Kloep og Hendry (2003) vil her stå sentralt, med tanke på overganger i barns liv. Her ser jeg også betydningen av å trekke inn teori om ulike sorgreaksjoner. Så vil jeg gå inn på barnehagelærerens møte med barn og foreldre i krisesituasjoner, og dermed belyse hvordan man på best mulig måte ivaretar sitt personal og gjør dem kompetente til å møte barn og familier i krisesituasjoner. I møte med barn vil det pedagogiske arbeidet i barnehagen stå sentralt. Videre vil jeg trekke inn teori omkring barnehagens beredskapsplan og hvilken betydning den har, og tilslutt trekke inn noe om barnehagen som en del av samfunnet og hvilke eksterne samarbeidspartnere som finnes.

I forhold til valg av teori til denne oppgaven har jeg valgt å vektlegge Palma Sjøviks (2007) teori om sorg og krise i barnehagen. Samtidig har jeg også hentet inn teori av Atle Dyregrov (2006), Raundalen og Schultz (2006) og Schei og Kvistad (2012), som jeg mener står sentralt opp i mot mitt tema og min problemstilling.

2.1 Begrepsavklaring

Krise

I psykiatrien taler man om en krise når man er kommet opp i en livssituasjon som man ikke er i stand til å forstå og mestre med de erfaringer, kunnskaper og livsmønstre man har utviklet (www.snl.no).

Sorg

Sorg, den normale psykologiske reaksjon av å miste en person som har stått en følelsesmessig nær. Utviklingen av sorg over tid kalles sorgprosess (www.sml.no).

2.2 Ulike typer kriser blant barnehagebarn

Det og oppleve sorg og krise hører livet med. Det innebærer tunge atskillelser, som også er en del av barnas verden. Ettersom barn oppholder seg store deler av sin våkne tilstand i en barnehage, vil det i følge Sjøvik (2007) være viktig at personalet har kunnskap om temaet sorg og krise. De må være forberedt på det som kan skje, de må vite noe om ulike kriser barn kan bli utsatt for og hvordan de skal forholde seg til barn som opplever kriser. Alle barn reagerer ulikt, og det vil derfor være av stor betydning at personalet viser medfølelse og at de har evnen og viljen til å hjelpe barnet å bearbeide denne sorgen (ibid). Kriser som oppstår i et barns liv kan være veldig forskjellig, og noen kriser kan være mer alvorlige enn andre. Det en skal være observant på er at uansett krise, som handler om atskillelser, kan for barn oppleves dramatisk selv om det ikke trenger å være det for de voksne (Sjøvik, 2007). Den absolutt største krisen er hvis nære personer dør, dette fordi et dødsfall vil være et definitivt tap. Andre kriser kan være skilsmisser og flytting. Her bør man vite at for et barn kan det være vanskelig å se graden av krisen, fordi atskillelse uansett er vanskelig for barn. Reaksjoner på kriser som skilsmisse og flytting kan få mange lignende reaksjoner som ved dødsfall, hos et barn (ibid). Alvorlig sykdom og ulykker kan føre til funksjonshemming, noe som også vil være en krise i et barns liv. For eksempel hvis et barn opplever at et søsken får sterke funksjonshemminger som både endrer utseende og dens aktivitetsmuligheter, vil det være en stor skuffelse i barnets liv. For noen barn kan adopsjon eller det å bli plassert i fosterhjem være en krise, i tillegg vil mobbing der man blir utstøtt fra lek sammen med jevnaldrende også ses på som en krise. Psykiske lidelser hos foreldre, rusmisbruk, vold i hjemmet og omsorgssvikt er også noe barn vil oppleve som kriser i livet. Det at ikke alt i familien fungerer som det skal, og barnet blir overlatt til seg selv i tidlig alder. Hos et barn kan uansett vanskelige livssituasjoner utløse sterke sorgreaksjoner der situasjonene bør anses som en krise (Sjøvik, 2007). Sjøvik (2007) mener derfor at personalet i barnehagen bør vite noe om hvordan de skal gripe slike krisesituasjoner, og vite noe om hvordan barn vil reagere på de forskjellige krisene. Og at dette varierer fra barn til barn, og hvilket alderstrinn de er i.

Alle mennesker går gjennom forskjellige overganger i livet sitt. Mestringsmodellen av Kloep og Hendry (2003) sier noe om hvilke overganger et menneske går gjennom, og det at de noen ganger kommer mer naturlig enn andre. En overgang i livet kan likevel være utfordrende, fordi individene må tilpasse seg og mestre dem psykososialt. For eksempel modningsrelaterte overganger, som er forandringer i livet som alle mennesker møter på. Eksempel på dette er puberteten. Dette er overganger som er relativt forberedt, men hva skjer i en overgang der

man ikke er forberedt? Det kalles idiosynkratiske overganger som er hendelser som bare inntreffer få mennesker. Mennesker er også født med et ressurssystem, der ressursene påvirker hverandre. Noen er medfødt, mens andre kan tilegnes senere i livet. Selvtilstrekkeligheten er en del av dette ressurssystemet, som vil si å møte nye utfordringer på en god måte. Hvis et barn opplever større kriser i livet sitt vil dette føre til en overgang i livet som er vanskelig å takle ettersom den ikke er «normal» eller forberedt på noen måte. Barnet kan da få vanskeligheter med å møte utfordringen på en god måte, og må derfor ha hjelp utenfra. Det vil da være en av barnehagens mange oppgaver, det å følge opp barnet i denne overgangen (Kloep og Hendry, 2003). Som sagt innledningsvis har jeg i denne oppgaven valgt å fokusere på skilsmisse og dødsfall som kriser.

2.2.1 Dødsfall

Dødsfall er noe som rammer alle mennesker opp til flere ganger i livet. Noen er vanskeligere å takle enn andre. Mange barn i barnehagen opplever å miste sine besteforeldre i tidlig levealder, noe som er naturlig. Det at gamle mennesker dør vil for de voksne være lettere å forklare for barn, enn om det skulle være et barn som dør. Ser man på statistikk over barnedødelighet, døde det 150 barn under 1 år i året 2012 (www.SSB.no). Mange av disse barna kan ha søsken, som sannsynligvis går i barnehage. Det sier noe om hvor viktig det er for et barnehagepersonale å vite noe om slike situasjoner. Mange barn kan oppleve dødsfall på en svært traumatisk måte. Ordet traumatisk dødsfall blir brukt når barn eller voksne dør på et tidspunkt som ikke er forventet og man ikke får noe forvarsel (Dyregrov og Dyregrov, 2007). Mange hevder at etter et slikt dødsfall får man et anspent forhold til venner og familiemedlemmer, og de mener at andre ikke forstår hvordan de har det følelsesmessig og velger derfor å trekke seg unna. Ved et dødsfall sier Sjøvik (2007) at sorgen blir følt på en annen måte enn ved andre kriser, fordi dødsfall innebærer et definitivt tap.

2.2.2 Skilsmisse

Mange barn opplever skilsmisse i tidlig alder. I dagens samfunn vokser et stort antall barn opp i familier der foreldrene er samboere. Om foreldrene har vært gift eller ikke når de velger å gå fra hverandre, trenger ikke å ha noe å si for hvordan barnet opplever bruddet. For noen barn vil dette oppleves gjentatte ganger i dens liv, noe som kan være veldig vanskelig. Det at behovet for trygghet og tilhørighet blir ivaretatt vil være det som er viktigst for barn i slike situasjoner. Ettersom de fleste samlivsbrudd skjer før barnet har fylt to år, vil det i dag si at mange barn i barnehagen har skilte foreldre. Dette er noe barnehagen må forholde seg til (Sjøvik, 2007). Barnet trenger en forutsigbar hverdag, og det vil derfor være viktig for barnet

å vite hvor det skal bo og hvem det skal bo sammen med til en hver tid. Barnet trenger begge foreldrene, og det vil derfor være viktig for barnet å opprettholde kontakten med dem begge. Dette er utenfor barnehagens område, men barnehagen har muligheten til å være der for barnet og være støttende (ibid).

Når en krise oppstår i et barns liv, vil barnet være opptatt av hvilke konsekvenser det vil få for seg og sin hverdag. Det vil derfor være bra for barnet å få de svarene det trenger, og at det skapes trygghet. Basisen for trygghet hos barnet ligger i familien. Det vil derfor oppleves problematisk for et barn hvis foreldrene i slike situasjoner er ute av stand til å ta vare på sine barn. For barnet vil foreldrenes reaksjoner og atferd være vanskeligere å takle enn selve krisesituasjonen (Sjøvik, 2007).

2.3 Sorgreaksjoner hos barn

«Barns forståelse av døden utvikles parallelt med barnets tankemessige modning gjennom barndommen» (Dyregrov, 2006, s. 15). Dette tolker jeg som at også selve forståelsen av det som har hendt vil ha noe å si for hvordan man reagerer. Det finnes mange forskjellige måter å reagere på, og som liten vil barnet kanskje ikke helt ha den store forståelsen for hvordan man skal reagere, eller at reaksjonen kommer når de voksne minst venter det. Videre sier Dyregrov (2006) at før barnet kommer i 6 års alderen vil det ikke ha en forståelse for at døden er permanent. Dette vil derfor være mye av grunnen til at man kanskje ikke vil få en naturlig reaksjon, og barnet kan plutselig spørre «når kommer lillesøster tilbake».

Sorgreaksjoner kan være forskjellig fra barn til barn, men det kan også være noe forskjellig fra forventede dødsfall og brått dødsfall. Ved forventede dødsfall får barn på lik linje med voksne forberedt seg, og her vil det derfor være viktig for barnet at det får den informasjonen den trenger for å forstå det som skjer. Det å få muligheten til å ta farvel vil være med å hjelpe barnet i dens sorgprosess. Det gjør også at det blir et litt mindre sjokk for barnet når døden inntreffer. De vanligste umiddelbare reaksjonene er (Dyregrov, 2006):

- Sjokk og Vantro
- Forferdelse og protest
- Apati og lammelse
- Fortsettelse av vanlig aktivitet

De mest vanlige sorgreaksjonene hos barn er (ibid):

- Angst
- Sterke minner
- Søvnforstyrrelser
- Tristhet, lengsel og savn
- Sinne og oppmerksomhetskrevende atferd
- Skyld, selvbepreidelser og skam
- Skolevansker
- Kroppslige plager

Andre mulige sorgreaksjoner kan være (Dyregrov, 2006):

- Regressiv atferd
- Sosial tilbaketrekking
- Fantasier
- Personlighetsforandringer
- Fremtidspessimisme
- Grubling over årsak og mening
- Vekst og modning.

I følge Sjøvik (2007) vil det være individuelt om barn ønsker å gi uttrykk for at dem har det vanskelig. Noen bærer savnet med seg uten å gi uttrykk for det, mens andre er mer åpne og kan reagere med tristhet, sinne eller aggresjon. Videre hevder hun at det er de barna som stenger inne alt vondt som har det vanskeligst. Det er også disse barna som ofte blir oversett både i barnehagen og hjemme, mens de som uttrykker seg mer utagerende vil tiltrekke seg oppmerksomhet og man legger merke til dem.

Barn har vanskeligere for å sette ord på sine følelser enn voksne, og til selv å forklare sin atferd ut fra en logisk tankegang. Sorgprosessen vil være en tid som inneholder sterke følelsesutbrudd og adferden kjennetegnes ved humørsvingninger og aggresjon (Sjøvik, 2007). Som nevnt tidligere mener Dyregrov (2006) at barnets forståelse av kriser, og spesielt døden kommer med dets tankemessige modning. Et barn vil derfor ikke før i 6-års-alderen begynne å ha en forståelse av døden og hva den innebærer. Sjøvik (2007) har også uttalt at alle barn har ulike måter å sørge på, men at mye er forbundet med ulike utviklingsfaser. Hun hevder at barn inntil 3-årsalderen ikke har en forståelse av hva døden innebærer, men at de føler sorg ved atskillelser. De er redde for å være alene, og atskillelser kan derfor gjøre dem utrøstelige.

I alderen 3-6 år har de heller ingen realistisk forståelse for hva døden innebærer, og de kan derfor komme med utsagn som «skulle ønske jeg også var død». I denne alderen er dette ikke et tema de frykter, og det vil derfor ofte være en del av barns lek (Sjøvik, 2007). Kjønnsforskjeller er også noe en kan se på når det gjelder sorgreaksjoner, og dens mønster. Av alminnelig oppfatning vil det være forskjeller blant gutter og jenter når det gjelder reaksjonsmønstre, det at jenter er mer innadvendt og gutter mer utagerende. I følge Dyregrov (2006) finnes det svært få dokumenterte studier som viser forskjellig reaksjonstype og varighet av reaksjoner hos jenter og gutter i vanskelig livssituasjoner. En kan da stille seg spørsmålet om dette er realiteten, eller om man fortsatt tror at det finnes forskjeller fordi mennesket er forskjellig av natur.

2.4 Barnehagelæreren i møte med mennesker som opplever kriser i livet

2.4.1 Barnet i barnehagen

Når det oppstår en krise, vil dette være ett tema som ofte er vanskelig å ta opp. Mange vegrer seg for å ta det opp. Det kan også oppstå noen dilemmaer i slike situasjoner. Skal man vente og se? Skal barnet ta initiativ? I følge Raundalen og Schultz (2006) er dette ofte spørsmål og tema som omhandler usikkerhet og holdninger, og tenker at så lenge ikke barnet sier noe så er det ikke noe å være bekymret for. Mye av grunnen til at personalet i en barnehage trenger kunnskap omkring kriser er for at de skal tørre å sette temaet på barnas dagsorden, og at de skal våge å spørre. Ofte kan det skape større problemer for barn om støtte fra de voksne blir fraværende. Det å ville dele med resten av gruppen, er forskjell fra hvert enkelt barns behov. Kanskje kan det være de voksnes initiativ som bør være der? (Raundalen og Schultz, 2006).

Hvordan skal de voksne møte et barn som opplever en krise i livet? På bakgrunn av at man alltid skal gjøre det riktige for barnets beste, sier Sjøvik (2007) at det viktigste vil være å være tilstede sammen med barnet og vise at man vil hjelpe og støtte. Noen barn kan få problemer med samspeilet med andre barn og trenger hjelp til å komme inn i lek og til å ta kontakt med venner. Videre hevder Sjøvik (2007) at det bør diskuteres blant personalet om det kan være greit å ta opp temaer som død og skilsmisse samlet i barnegruppen. Dette vil gi barna en bedre forståelse. Det å være lyttende i forhold til at noen barn kan ha behov for å snakke på tomannshånd er veldig betydningsfullt. Man må også være åpen for at barn er forskjellige og kan ha behov som er individuelle. Det finnes mange gode bildebøker og barnelitteratur som skildrer barn i vanskelige livssituasjoner, noe som kan være en fin ting å bruke i

sorgprosessen. Dette kan brukes i samtaler med hele barnegruppen. I denne sammenhengen vil det viktigste være å vise at man bryr seg, og at en lager gode rammer som gjør at barnet føler seg sett og kan føle seg trygg.

Barnehagen er en pedagogisk virksomhet som har som de viktigste oppgaver å gi barn omsorg og nærhet, og det å legge til rette for en god og tilrettelagt utvikling (barnehageloven, 2008, § 2). Barn uttrykker sine følelser og hvordan de har det både kroppslig og språklig (Dyregrov, 2006). Med det skjønner vi hvor viktig det er at barn får lære hvordan de uttrykker de ulike følelsene sine, og at de får aksept for de følelsene en har. Dette vil være ulikt mellom forskjellige alderstrinn, og man skal være bevisst på at det å uttrykke følelser ikke trenger å bli vist gjennom et verbalt språk. Lek kan være en form for uttrykkelse. I følge Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (06/11) er leken viktig for barn og den skal ha en framtrædende plass i barns liv i barnehagen. "Leken er en grunnleggende livs – og læringsform som barn kan uttrykke seg gjennom." (RP, 06/11, s. 32). En skjønner da betydningen av å la leken blomstre i barnehagen, og at dette har stor betydning for barn. «Nestekjærlighet, solidaritet, toleranse og respekt skal være grunnleggende verdier i barnehagen(..)Innlevelse i andre menneskers situasjon vil bidra til medmenneskelighet, solidaritet og toleranse» (RP, 06/11, s. 12). Det å lære barna å vise medmenneskelighet og empati for andre vil ruste dem til å bli mennesker som har evnen til å se ting fra andres perspektiver. Temaene sorg og krise vil ha ulik betydning i forhold til ulike alderstrinn, men helt fra man er et lite barn vil det være viktig å lære seg hvordan man uttrykker de forskjellige følelsene (Dyregrov, 2006).

2.4.2 Betydningen av trygghet

Trygghet er en av de viktigste forutsetningene for at barn klarer å være seg selv, og kunne åpne seg for andre mennesker. I krisesituasjoner blir dette ekstra viktig, med tanke på at barnet er i en sårbar situasjon. Som nevnt tidligere finnes ulike sorgreaksjoner, og om man opplever at barn glemmer seg bort eller ikke ønsker å snakke om det som har skjedd, vil det være de voksnes oppgave å skape den tryggheten som trengs for at barnet skal ha det best mulig. Å vise at man bryr seg og ønsker å være støttende er med på å skape den tryggheten barn trenger. I følge Dyregrov (2006) vil også trygghet komme gjennom åpenhet. Hvis barnet blir stående på utsiden og det skapes egne fantasier omkring det som har skjedd, vil det være med på å skape usikkerhet. Dyregrov (2006) mener det er viktig med en åpen og god kommunikasjon med barnet, slik at det får en forståelse av det som har skjedd.

2.4.3 I møte med foreldre

I samarbeid med foreldre står en overfor mange utfordringer, der både foreldre og personalet møtes med et ønske om gode oppvekstvilkår for barna. Det vil variere hva foreldre er opptatt av, men dette påvirkes også av den livssituasjonen de er i og hvilke behov de har (Gjervan, Andersen og Bleka, 2012). I følge Dyregrov og Dyregrov (2007) vil det viktigste når en krisesituasjon oppstår være at en tar kontakt med familien det gjelder, og at man også viser oppmerksomhet til hjemmet i form av for eksempel blomster. Hvordan barnehagen skal gå fram og hvilken informasjon de skal gå ut med, skal være i samarbeid med familien det gjelder. Derfor vil god kommunikasjon være svært gjeldende. Informasjonen til barnehagen og andre barn og foreldre kan også gis når familien er tilstede, om dette er et ønske. Mange familier kan ha et ønske om å kunne forholde seg til bare en ansatt i denne perioden, og særlig i hente-bringe situasjonen. Det er noe personalet må ivareta, og være forberedt på. Alt som gjøres skal gjøres etter foreldrenes ønsker, og det vil ha mye å si for foreldrene at de føler at barnet deres blir tatt godt vare på i barnehagen. Man bør være bevisst på at dette også er en vanskelig situasjon for foreldrene, og de vil kanskje trenge litt praktisk hjelp, noe barnehagen kan være behjelpelig med (Dyregrov og Dyregrov, 2007). For å være godt rustet til å møte foreldre i vanskelige situasjoner, er det viktig at personalet har diskutert hvordan man skal gå frem og at de er bevisst på at dette også kan føles som et tap for dem selv.

2.4.4 Personalet

Når krisesituasjoner oppstår er det enten styrer, barnehagelærer på hver avdeling, eller de i fellesskap som har det øvrige ansvaret. Det vil derfor være viktig med støtte både psykisk, og faglig påfyll. I følge Kloep og Hendry (2003) vil det være betydningsfullt å legge til rette for kollegasamarbeid for og sammen løse utfordringer man møter. Dette tolker jeg dit at man som et personale må være bevisst sine egne reaksjonsmønstre. I krisesituasjoner som oppstår i jobbsammenheng skal man opptre profesjonelt, samtidig som man også kan få en sorgreaksjon selv. Som leder i en barnehage er ikke sorg og kriser det man har mest kompetanse på, selv om dette skal være en del av deres HMS- system der gode rutiner skal være innarbeidet. Det kan derfor i alvorlige tilfeller være aktuelt å koble inn ekstern hjelp.

For at personalet i barnehagen skal føle seg forberedt til å møte krisesituasjoner kan kompetansebygging være en fin metode. «Pedagogisk veiledning er en sentral metode i møte med reflekterte personalgrupper i en lærende organisasjon» (Schei og Kvistad, 2012, s. 26). Styrer kan legge opp til at veiledning av temaet sorg og krise står sentralt på et personalmøte,

der det også er åpent for diskusjon personalet i mellom. Schei og Kvistad (2012) hevder her at veiledning og refleksjon kan være en god metode for å få engasjement blant sine medarbeidere, og det kan motivere dem til å jobbe med temaet. Som leder vil det å trekke inn caser og hendelser som de ikke snakker så mye om til daglig være nyttig, slik at personalet kan reflektere over hva de mener er riktig å gjøre i de forskjellige situasjonene. Veiledning handler også om å tørre å ta opp temaet på en måte slik at alle kan få reflektert over sin egen praksis og at man blir bevisst seg selv i vanskelige situasjoner (Schei og Kvistad, 2012). Et av formålene barnehagen har er å tilfredsstille barn og foreldre, og derfor vil et kontinuerlig kompetanseutviklingsarbeid være viktig for å skape gode barnehager (Schei og Kvistad, 2012).

2.5 Beredskapsplan

«Alle krisesituasjoner vil kreve et handlekraftig personale som er i stand til å handle raskt og formålstjenlige» (Sjøvik, 2007, s. 215). Derfor vil en beredskapsplan som er godt utarbeidet og diskutert være veldig betydningsfull når en står opp i situasjonen. Staten har ingen retningslinjer for hva som skal være innholdet i en beredskapsplan (Raundalen og Schultz, 2006). Planen gjør oss allikevel ikke fullt ut forberedt når slike situasjoner oppstår, men i følge Raundalen og Schultz (2006) viser erfaring at en utarbeidet beredskapsplan vil ha betydning for personalets håndtering av krisen. En beredskapsplan vil også gjøre at det blir lettere for barn å gå gjennom de vanskelige overgangene de vil oppleve ved en krise, fordi personalet har en plan på hva som skal gjøres og hvem som gjør hva. Det å få hjelp i de vanskelige overgangene vil i følge Kloep og Hendry (2003) være betydningsfullt for barnet. En slik hendelse kan være stigmatiserende, og det kan være vanskelig å finne rollemodeller i disse overgangene. Kloep og Hendry (2003) hevder at de sosiale ressursene vil være viktig for barnet i denne fasen, og at man har et støttende nettverk.

2.6 Eksterne samarbeidspartnere

«For at barn og foreldre skal få et mest mulig helhetlig tilbud til beste for barns oppvekst og utvikling, krever det at barnehagen samarbeider med andre tjenester og institusjoner i kommunen» (RP, 06/11, s. 59). Det tolker jeg dit at barnehagen har en plikt til eksterne samarbeid med ulike instanser utenfor barnehagesektoren. Dette kan være helsesøster, grunnskolen, barnevernstjenesten og kriseteamet i kommunen. I situasjoner der kriser oppstår, vil det å trekke inn et kriseteam være sentralt. Teamet har mye kompetanse på temaene sorg og krise, og vet hvordan de skal håndtere slike situasjoner. Dette er fagfolk, som kan bestå blant annet av lege, sykepleier, barnevernspedagoger og helsesøster. De går ofte inn og gir råd

og veiledning til personalet i barnehagene om hva de skal gjøre videre i sitt arbeid med barnet og familien det gjelder. De er sjelden i direkte kontakt med barnet det gjelder, fordi de ønsker at den nære kontakten skal komme fra mennesker de kjenner, som er de som jobber i barnehagen (Raundalen og Schultz, 2006).

3. Metode

Hvordan jobber personalet i to barnehager i Namsos kommune med barn som opplever sorg og krise?

3.1 Forforståelse

For å si noe om min forforståelse av temaet ønsker jeg å trekke inn egne erfaringer fra egen barndom. Innledningsvis skrev jeg at jeg allerede i tidlig alder fikk kjenne på følelsen av sorg, og det å miste noen som betydde veldig mye for meg. Som voksen tror man ofte at barn ikke forstår så mye av dette med døden og at den er permanent. Det er nok riktig på sitt vis, men som barn vil man uansett bli preget av situasjonen. Mange barn går og leter etter personen som en har mistet og tror den skal komme tilbake, andre gjemmer seg bort og vil ikke snakke om det. To av mine besteforeldre døde da jeg var 3 og 4 år, og dette var noe som preget meg i en lengre periode. Jeg hadde mistet to veldig viktige personer i livet mitt. I en alder av 10 år mistet jeg også min onkel, og selv om jeg forstod at han var borte kunne ingen gi meg en naturlig og forståelig forklaring på hvorfor han var borte, noe som gjorde meg enda mer forvirret. Det måtte jo være en grunn til at mennesker dør. Men er det egentlig så enkelt å snakke med barn om døden? Spesielt vanskelig er det kanskje når mennesker ikke dør på «naturlig» vis?

Skilsmisse er også en krise jeg har opplevd, ikke i min kjernefamilie, men i nærmeste slektsforhold. Jeg fikk selv føle på en slik følelse, gjennom å se andre barn ha det vanskelig i en slik situasjon. Når jeg tenker tilbake på min barndom, stiller jeg meg spørsmålet om de som barn i en slik situasjon hadde en dårligere barndom enn meg. Jeg tror egentlig ikke det, men av den opplevelsen jeg fikk av det som skjedde, sett opp i mot det jeg har lært om barn gjennom min utdanning vil jeg si at ting kanskje kunne vært håndtert på en bedre måte i forhold til barna. I senere tid har jeg tenkt gjennom dette med å miste noen man er glad i, og jeg vil nok tro at denne følelsen vil være med et menneske livet ut. Man vil alltid bevisst eller ubevisst være redd for at nære personer skal forlate en, og man vil etter hvert få et litt annerledes perspektiv på livet. Lære seg å sette mer pris på de små hendelsene i livet. Gjennom mine erfaringer med det å miste noen har jeg fått en større forståelse for hvor viktig det er for barn å få bearbeidet sine tanker og følelser, slik at dem får muligheten til å leve et mer meningsfylt liv videre. Det at noen har tid til å lytte til dem, gi dem trygghet, kjærlighet og omsorg, tror jeg vil være betydningsfullt for barn som opplever kriser i livet.

3.2 Valg av metode

Det finnes ulike metoder som kan belyse spørsmål og problemer, noe som betyr at det må tas valg (Dalland, 2012). Når jeg i min oppgave skulle velge metode, hadde jeg noen valg å ta i forhold til det. Det handlet om å finne den ideelle fremgangsmåten, det som var mest praktisk gjennomførbart. Jeg valgte metoder på bakgrunn av tidsperspektiv og min interesse. Til en slik oppgave har man ikke veldig mye tid, og jeg fant ut at en kvalitativ forskningsmetode ville ta minst tid. Sorg og krise er også et tema som berører veldig mange, noe som gjorde at jeg ønsket en nærhet til temaet. Det at dette er et sårbart tema var noe jeg tenkte på når det kom til valg av metode. Det å skulle tatt kontakt med familier som hadde hatt opplevelser med kriser, tror jeg ville vært vanskelig både for dem og for meg. For å få en tettere tilknytning til temaet, og på den måten få svar på min problemstilling falt valget på kvalitativ metode.

3.3 Kvalitativ forskningsmetode

«Et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet» (Dalen, 2011, s. 15). I min metodedel er målet med forskningen å oppnå mest mulig kunnskap omkring min problemstilling noe som i denne sammenheng vil kreve en kvalitativ metode, det å komme i dybden av problematikken. En deltakers perspektiv og hverdagshandlinger er det man ønsker å forstå ved kvalitativ forskning (Postholm, 2010). En annen grunn til valg av kvalitativ undersøkelse er for å sikre en god validitet. Dette handler i følge Postholm (2010) om at det som blir undersøkt i metoden er dens intensjoner å undersøke. Kriteriene handler om riktig dokumentasjon og om det er logisk konsekvent, altså forskningens gyldighet.

3.4 Det kvalitative forskningsintervjuet

I denne oppgaven har jeg valgt intervju som metode for å samle inn den informasjonen jeg vil trenge. Formålet med et intervju er å framskaffe fyldig og beskrivende informasjon om hvordan andre mennesker opplever ulike sider ved sin livssituasjon. Det kvalitative intervjuet er spesielt godt egnet for å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser (Dalen, 2011). Hvordan man forbereder seg før et intervju, har mye å si for utfallet og de svarene du vil få. I mitt valg av intervju som metode ville jeg holde det strukturert, samtidig som det var mulighet for en åpnere samtale. På forhånd hadde jeg laget meg en intervjuguide der jeg hadde formulert noen spørsmål som jeg synes var aktuell for min problemstilling. Jeg hadde også tenkt litt i gjennom noen oppfølgingsspørsmål jeg kunne stille i intervjuet. Når man skal velge spørsmål må man tenke nøye gjennom hvilke svar man ønsker, om det da er mest hensiktsmessig å bruke åpne eller lukkede spørsmål. Dette handler i følge Dalland

(2012) om at du ønsker svar med dybde i eller ja- nei svar. Jeg valgte å bruke både åpne og lukkede spørsmål. Oppnåelsen med dette intervjuet var at jeg ønsket en større forståelse omkring mitt tema og hvordan det blir ivaretatt av personalet i barnehagen og hvilke planer de har for dette arbeidet. Det viktige i følge Larsen (2008) er at informantene får anledning og rom til å snakke fritt og at det gis mulighet for å si noe om egne opplevelser i forhold til temaet. Jeg valgte og ikke å sende spørsmålene på forhånd til den jeg skulle intervju, men heller å fortelle hvilket tema jeg ønsket å stille spørsmål fra. Dette kan man stille seg spørsmål om var riktig eller ikke. Hadde den som ble intervjuet kunnet forberedt seg på en bedre måte hvis den hadde fått spørsmålene i forkant? Men på en annen side hadde den som ble intervjuet hatt tid til å tenke godt gjennom spørsmålene og kunne pyntet på sannheten.

3.5 Valg av informanter

Innenfor kvalitativ forskning er valg av informanter et viktig tema. Hvor stort skal utvalget være, hvem skal man intervju og hvilke kriterier skal man velge ut fra? Dette er viktig i forhold til hvilke svar man ønsker å få. Antall informanter bør heller ikke være for stort ettersom både gjennomføringen av intervjuene og bearbeidingen i seg selv er en tidkrevende jobb (Dalen, 2011). Når jeg skulle velge informanter til min oppgave ble det ett ganske enkelt valg, jeg ønsket å intervju mennesker jeg kjente fra før ettersom det da ville være enklere å holde en samtale, istedenfor at intervjuet ble veldig høytidelig. I følge Postholm (2010) har relasjonen mellom forsker og forskningsdeltaker noe å si for intervjuet. Har man relasjoner til forskerdeltakeren kan man få en subjektiv rolle, der man har egne tanker om det som blir sakt, istedenfor og forholde seg objektiv. Bakgrunnen for mitt valg var at jeg selv ikke hadde mye erfaring med intervju, og det ville derfor føles tryggere for meg og være i en samtale med personer jeg visste hvem var. Jeg tenkte også at det ble lettere å komme med oppfølgingsspørsmål når jeg følte meg trygg i settingen. Ut i fra min problemstilling, er dette et tema som omhandler alle barnehager og gjorde derfor mitt valg av informanter uavhengig av hvilken barnehage dem jobbet i. Informantene jeg valgte jobber i to forskjellige barnehager i min hjemkommune. Jeg kjenner til disse barnehagene godt, og den ene har jeg selv vikariert i. Informantene ble en styrer og en pedagogisk leder fra hver av barnehagene. Jeg hadde også valgt å se på to sider av problemstillingen, der den ene barnehagen hadde erfaring med hendelser og den andre ikke. For å anonymisere barnehagene er barnehagen med erfaring (nr. 1), og barnehagen uten erfaring (nr. 2). Informanter i barnehage 1 benevnes med (A) og (B), og informanter i barnehage 2 benevnes med (C) og (D). I tillegg til disse informantene valgte jeg å intervju et kriseteam, som har tilknytning til barnehagen.

3.6 Gjennomføring av forskningsintervjuene

Når jeg skulle gjennomføre intervjuene mine hadde jeg med meg intervjuguiden min, slik at jeg visste hvilke spørsmål jeg skulle stille etter hverandre. Underveis i intervjuene var jeg bevisst på å nikke for å bekrefte den andres svar, istedenfor å si «mhm». Dette for at transkriberingen skulle få en bedre sammenheng og flyt. Lengden på hvert intervju var veldig forskjellig, ut i fra hvor mye de svarte på hvert enkelt spørsmål. Under intervjuene brukte jeg iphone som opptaker, noe jeg synes var veldig greit ettersom jeg slapp og legg inn lydsporet på pc-en etterpå. Det som var litt negativt var at jeg i etterkant under transkriberingen ikke kunne se kroppsspråket til informantene.

3.7 Bearbeiding av intervjuene

Når intervjuene var gjennomført skulle jeg transkribere, slik at jeg kom fram til et datamateriale jeg kunne bruke. Transkripsjonen bør gjøres så fort som mulig hvis dette lar seg gjøre, fordi man da har det friskt i minnet (Nilssen, 2012). Det var noe jeg gjorde, og intervjuene lå friskt i minnet. Jeg husket mye av intervjuene og det ble derfor lettere å forstå hva de mente. På transkripsjonen brukte jeg forsker (F) og deltaker (D) som benevnelse av hvem som sa hva. Etter dette var neste steg koding og kategorisering av datamaterialet.

3.8 Koding og kategorisering

Koding og kategorisering er en del av den kvalitative analyseprosessen. «Åpen koding betyr å identifisere, kode, klassifisere og sette navn på de viktigste mønstrene i materialet» (Nilssen, 2012, s. 82). Dette innebærer at man møter datamaterialet med åpent sinn, og har en åpen holdning til hva materialet forteller. Man går igjennom sitt datamateriale og setter navn på eller koder fenomener og ytringer. Etter denne prosessen sitter man igjen med en mengde koder. Da må kodene grupperes i temaer eller kategoriseres slik at datamaterialet blir håndterlig (Nilssen, 2012). I min kodeprosess gikk jeg gjennom mine intervju og så på hva alle hadde svart, og om jeg fant noen sammenhenger i det de hadde svart. Jeg så også på om de hadde svart likt eller ulikt på spørsmålene. Når jeg satt igjen med mange koder begynte jeg og kategorisere dem etter tema. Temaene jeg kom fram til ble valgt ut i fra hva informantene hadde svart.

3.9 Etske betraktninger

Ved kvalitativ forskning vil det være en del etiske betraktninger å ta hensyn til. Når jeg valgte mitt tema var jeg klar over at dette var et ganske sårbart og følsomt tema, og at jeg måtte ta noen etisk valg. Det at jeg valgte å fokusere på temaet ut fra ledere i barnehagen istedenfor å

oppsøke barn og foreldre som har vært i krisesituasjoner, var fordi jeg følte det var mest etisk riktig.

Dalen (2011) sier noe om andre etiske betraktninger man må forholde seg til, det at all personlig informasjon blir behandlet konfidensielt, at det blir anonymisert slik at det ikke kan tilbakeføres til vedkommende ved senere anledninger. Her kan forskeren komme opp i noen dilemmaer der man på den ene siden vil fremstille resultatene slik at de virker troverdig, samtidig som man skal overholde informantens anonymitet. Det kan også være en fare for å stigmatisere små og lett gjenkjennbare grupper ved å få fram viktige resultater (Dalen, 2011). Dette mener jeg at jeg har klart veldig greit, ettersom det ikke var nødvendig å si noe om hvem mine informanter var, utenom deres stilling. Det hadde heller ingen hensiktsmessig grunn å si noe om hvilke barnehager jeg brukte.

Under intervjuene var det viktig å tenke godt gjennom hva man spurte om, og på hvilken måte man spurte spørsmålene. Dette fordi det er ett sårbart tema, og man lett kunne komme for nærme. Dette sier Postholm (2010) noe om ved at man skal slutte å spørre etter informasjon om man ser at deltakeren føler seg truet eller opprørt. Da kan man ha stilt for sensitive spørsmål. Valget om å intervju personer jeg visste hvem var kan også gi noen etiske betraktninger, det at deltakeren kan komme med informasjon litt utenfor det som bli spurt om fordi den ser på intervjueren som en venn framfor en forsker. Her mener Postholm (2010) at man i etterkant kan finne funn som er relevante, men som vil være uetisk å presentere.

3.10 Metodekritikk

Ved kvalitative undersøkelser er det viktig å stille seg kritiske til de valg man gjør. Det trengs ikke nødvendigvis å være den måten man har gjort det på som er mest hensiktsmessig. Dalen (2011) sier noe om generalisering, og det å kunne si at «slik er det». Ettersom jeg i min oppgave valgte å intervju barnehagelærere og styrere i to forskjellige barnehager i samme kommune, vil svarene de gir ikke nødvendigvis gjelde for alle barnehager i Norge. Til dette har jeg for få informanter. Jeg ser også at i en større oppgave kunne kvantitativ forskningsmetode også vært et alternativ, fordi man også her kan få mange gode svar. Noen andre punkter man skal tenke gjennom er at forskerens tilstedeværelse kan påvirke situasjonen, forholdet til informanten og hvordan man stiller spørsmålet kan være med å påvirke hvilke svar man får (Nilssen, 2012). Informanten kan også gi feil informasjon.

4. Drøfting og Funn

Innledningsvis skrev jeg at Norge er et samfunn i endring, og at dette kan ha en betydning for hvilke kriser barnehagen vil stå overfor. Men hvordan møter barnehagen slike utfordringer, og har det blitt mer fokus på temaet de senere år? Hvordan jobbes det med å ivareta barn, familie og personalet i vanskelige situasjoner og er det en del av deres pedagogiske arbeid i hverdagen? Blir barna skjermet, eller får de vite at barn lever i familier på godt og vondt? I denne delen vil jeg drøfte de funnene jeg fant av de fire intervjuene jeg hadde i barnehagen, og samtidig trekke inn det som kom fram av mitt intervju med kriseteamet. Det for å belyse min problemstilling, og jeg ønsker å skaffe meg en større innsikt og forståelse for mitt tema. Her vil jeg støtte meg til min teoridel.

Hvordan jobber personalet i to barnehager i Namsos Kommune med barn som opplever sorg og krise?

4.1 Ulike typer kriser blant barnehagebarn

Barn i barnehagen opplever kriser, både store og små, opp til flere ganger i livet. Og kriser kan oppstå helt uanmeldt, enten det er dødsfall eller skilsmisse. Men hva er en krise, og er alle kriser like alvorlige? Her kom det fram av informant B at en virkelig stor krise var når noen døde. Men er det slik at en krise er det samme for et barn som for en voksen? Som Sjøvik (2007) uttaler om barn og atskillelser, kan barn oppleve en krise som nødvendigvis ikke er det for en voksen. Sier dette noe om barnet og dens modenhet? Jeg opplever her at man må se på barnets alder, og som vi vet er barn nært knyttet til sine nærmeste og en atskillelse kan for dem oppleves svært traumatisk. Ser man spesielt på døden, oppleves den sterkere jo bedre forståelse barnet har av den. Dyregrov (2006) hevder her at dette har med alder og modenhet å gjøre.

I følge Sjøvik (2007) bør man ha personal i barnehagen som har kunnskap om temaet sorg og krise, og som vet hvordan man skal håndtere vanskelige situasjoner. Men er det slik at de har god nok kunnskap? Kan de si noe om hva de skal gjøre når en situasjon oppstår? Av mine intervjuer der jeg bevisst valgte barnehager med og uten erfarte hendelser, kom det frem at barnehage 1 hadde opplevd hendelser med død i nær familie, der det var søsken som hadde dødd. Av disse hendelsene mente de at de hadde lært utrolig mye, og på spørsmålet om hvor godt forberedt en kan være ble det fortalt at de trodde de var godt forberedt. Av intervjuene i barnehagen 2 mente de at en aldri kunne bli godt nok forberedt. Her kan man stille seg

spørsmålet om det virkelig er slik at man kan lese seg opp for å bli forberedt på å møte slike situasjoner? Kommer dette an på situasjonen og familiene? Og kan barnehage 2 mene noe om det siden de ikke har noe erfaring? Kanskje var det slik at barnehagen som hadde opplevd at barn i barnehagen hadde mistet søsken lærte veldig mye av hendelsen, og i ettertid kan si at de føler seg forberedt.

Av resultatene kommer det fram at barnehagene har litt forskjellig fokus på sitt arbeid med temaet sorg og krise blant barn, de ser ulikt på rollen sin som barnehagelærer i slike situasjoner og de har ulikt fokus på hvilken kompetanse de mener er viktig å inneha. Kan dette ha noe med at den ene barnehagen har erfaring med hendelser og den andre ikke? På en annen side, kan det ha noe med personalet i barnehagene og deres personligheter? Dette illustreres ved at informant A og B mener at det å skaffe seg informasjon og få ett overblikk er det viktigste, mens informant D sier at man må ta hånd om familien og personalet, altså gå rett i kjernen av det som har skjedd. Informant A sier også at personalet i deres barnehage har fått klar beskjed om at styrer skal varsles fortest mulig. Jeg vil tro at deres handlingsplaner har blitt utarbeidet i tråd med de erfaringer de har gjort seg, mens den andre barnehagen ser det viktigst å få kontakt med familien og barnet. Ser man igjen på Sjøviks (2007) teori om barn og atskillelser, kan man da se den opp mot det informant D uttrykte om at de først og fremst opplever det viktigst å se barnet og dets behov, og da ut fra barnets alder.

Barn som opplever kriser kan oppleve at det blir en vanskelig overgang i livet, slik Kloep og Hendry (2003) viser gjennom sin mestringsmodell. Barn vil dermed trenge stabilitet og at hverdagen blir stort sett lik den som var. Dette illustreres ved at kriseteamet sa «vi tenker jo at det og opprettholde rutiner, struktur og normalitet er viktig». Kriseteamet mente også at det er fint om barnet kan starte i barnehagen så raskt som mulig. Man tenker ofte at barn trenger en pause fra det daglige, men dette viser seg ut fra forskning å være feil i følge kriseteamet. Det er heller klokt at barnet får noe fasthet i hverdagen. På en annen side vil jo barnet ha behov for å være sammen med den nære familien, altså mor og far, noe barnet ikke får når det er i barnehagen. Så hvorfor er det nødvendig å sette barnet i barnehagen med en gang? Selv opplever jeg at dette må være opp til familien å bestemme, det å vise hensyn og lytte til familien.

Dødsfall og skilsmisse er kriser som oppstår, men skilsmisse skjer oftere enn dødsfall. Dette var noe informantene var enige i, men de var uenige i om hvordan barnehagen fikk

informasjon om de to tilfellene. I barnehage 1 var det ofte slik at de fikk høre om skilsmisser på «gata», mens barnehage 2 var mer klar på at foreldrene måtte komme og fortelle dem det. Er dette noe barnehagen har noe med eller skal foreldrene selv velge om de ønsker å fortelle det? Selv mener jeg på bakgrunn av at barnet tilbringer store deler av dens våkne tilstand i barnehagen, at barnehagen bør få informasjon på et tidlig tidspunkt. Av teorien til Sjøvik (2007) ser man også at skilsmisse er noe barnehagen må forholde seg til. Ut i fra hva informantene svarte så påvirket det at foreldre valgte å gå fra hverandre barnet mye. Det ble en utfordrende overgang i livet som ofte dreide seg om at barnet nå fikk to «familier» å forholde seg til. Det ble også to sett regler å forholde seg til, noe som kunne forvirre barnet om ikke foreldrene var enige. På en annen side skal man ikke trå for nærme intimgrensen, og man har egentlig ingen rett til å få vite noe om familiens privatliv. Det at familien skal informere om ting som skjer dem i mellom, må være opp til dem å bestemme. Men som barnehagelærer kan det være greit å si noe om at endringer i familien påvirker barnet også i barnehagen.

4.2 Sorgreaksjoner hos barn

Reaksjoner man kan få når man opplever et tap vil være veldig forskjellig fra person til person. Det som kom fram av barnehagene var at de hadde lik formening om reaksjoner som kunne forekomme, og at dette var forskjellig fra ulike alderstrinn, og dermed barnets forståelse av det som hadde skjedd. Som Dyregrov (2006) hevder kan man oppleve å få andre reaksjoner enn det som er naturlig, og dette på grunn av barnets forståelse. Man kan også se at barn får samme reaksjon på forskjellige kriser, fordi de ikke klarer å skille dem fra hverandre. Begge barnehagene opplevde at barn brukte leken mye for å bearbeide det de hadde sett og opplevd. Et eksempel fra informant C var at de hadde opplevd at barna hadde lekt brannmenn og at de skulle slukke en brann. Dette kom da av at de hadde sett på tv at det brant i store områder. Kan det tenkes at det er andre grunner til at barn leker mye når de er i krisesituasjoner enn at de bearbeider dem? Slik det blir uttrykt i rammeplanen (06/11) skal leken ha stor plass i barns liv, og det er gjennom leken barn lærer og utvikler seg. Jeg vil derfor tro at ettersom barn bruker mye tid på å leke, er dette en arena der barnet føler seg trygg på. Dette gjelder både gutter og jenter, og de mente de ikke kunne se store forskjeller i reaksjoner som begge kjønnene viste. Men er det virkelig slik at det ikke er forskjeller? Selv tenker jeg at gutter blir mer aggressive, mens jenter blir mer innesluttet og søker oftere til de voksne. Dette illustreres ved at kriseteamet fortalte at barn får det man kaller

tilknytningsatferd når man er sårbar og opplever vanskelige ting. Men de nevnte ingenting om kjønnsforskjeller, så kanskje er dette bare noe vi mennesker innbiller oss?

Det kan være mange måter å reagere på, og som informant D sa; «barn kan bli stille og gjemme seg bort». Kan en forklaring på det være at de ønsker å være alene, eller på en annen side vil barnet trenge støtte og at noen bryr seg, og at dette er måten å vise det på. Dyregrov (2006) uttrykker at i en krise kan barn få et annet forhold til mennesker de kjenner, fordi de mener de ikke forstår hvordan de har det og at dette kan være grunnen til at barn trekker seg unna. Som barnehagelærer vil det være viktig å kunne se tegnene på reaksjoner, og noen barn kan også endre sosial adferd i slike situasjoner. Informant A fortalte også om at de hadde opplevd at et barn hadde fått en reaksjon så sent som et halvt år etter hendelsen. De opplevde da at barnet skrek mye, og søkte mye mer oppmerksomhet og nærhet til de voksne enn hva han gjorde til vanlig. Kan det da tenkes at det ikke hadde gått opp for barnet det som hadde skjedd, før lang tid etterpå? Ser en dette opp mot teorien til Dyregrov (2006) om å være ærlig med barnet om det som har skjedd, kan en mulighet være at kommunikasjonen har sviktet og barnet har gjort seg opp egne fantasier om det som hadde skjedd. For barnet har like stort behov for å få vite sannheten som de voksne. Når barnet da har skjønt at personen er borte, og etter hvert forstått hva som har skjedd vil det kanskje være mest naturlig at reaksjonen kommer i etterkant.

4.3 Barnehagelæreren i møte med mennesker som opplever kriser i livet

4.3.1 Barnet i barnehagen

Hvordan møte et barn som har opplevd et stort tap i livet? Hva sier man og hvordan går man fram? Her var informantene ganske enige om at det var bedre å si noe, enn å bli tause og trekke seg unna. Et barn er ofte mer kompetent enn hva vi tror, og skjønner mye av det som skjer. Svarene var derfor ganske like fra alle informantene om at man burde være tydelige, og at man bør være ærlig om det som har skjedd overfor barnet. Informant B hadde tatt initiativ til å ha en- til – en samtale med et barn som hadde mistet et søsken. Dette for å kartlegge om barnet selv ønsket å snakke om det som hadde skjedd, og for å høre om dette var noe hun ønsket å markere sammen med de andre barna i barnehagen. I denne sammenheng var egentlig alle informantene enige om at ut over den første samtalen burde en- til- en samtale gå på barnets initiativ. Informant A var her tydelig på at dette var et prinsipp for deres barnehage. Man skal vise at man bryr seg om barnet, og være åpen slik at barnet føler at det kan komme til deg. Trygghet er da et sentralt begrep. Barnet har behov for trygge rammer, der de føler at

noen ser det og at det blir anerkjent. Men skal en ta opp tema død med en samlet barnegruppe? Av Sjøviks (2007) teori er dette noe som bør diskuteres i personalgruppen. Jeg tror her at gjennom en, en- til- en samtale med barnet det gjelder får man et svar på om det ønsker å markere det som har skjedd sammen med de andre barna, og de andre barna vil da få en større forståelse av det som har skjedd gjennom en enkel forklaring på hva døden innebærer.

I følge rammeplanen (06/11) skal barn lære å sette ord på følelser og vise medfølelse for andre mennesker. Men hvordan legger de opp til dette i barnehagen? Er det slik mange tror at de fokuserer mer på å fremme gode følelser, istedenfor å sette ord på de vanskelige tingene i livet? Som informant fra kriseteamet sa; «Jeg tenker at barnehagene er flinke til å snakke om det med grenser, hva er lov å gjøre med kroppen. Men jeg tenker at det kan være utvidet, å snakke om alle slike forhold som barna er en del av. Det å leve i en familie på godt og vondt». Er det virkelig slik at barn har godt av å høre dette, eller bør de skjermes? Slik som samfunnet har blitt i dag får barn med seg det som skjer, både gjennom tv og andre medier. Så hvorfor skal ikke de voksne da ta opp temaene sammen med barna? Som man ser av teorien til Dyregrov (2006) ser man barns forståelse opp i mot ulike alderstrinn, og man skal være klar over at leken vil ha stor betydning for barnets utvikling og deres bearbeidelser av vanskelige situasjoner. Her kom det fram av informantene at de jobbet ganske likt med temaet, de lærte barna hvordan de uttrykte de forskjellige følelsene som det å være glad og lei seg. Samtidig brukte de bøker og film som viser forskjellige følelser.

Det å snakke med barn om vanskelige tema, som døden og det at mennesker ikke er glade i hverandre lengre kan være utfordrende. Eller kan det tenkes at det er de voksne som problematisere det? At det er dem selv som har problemer med å sette ord på det? Det å finne de rette ordene for at barn skal kunne forstå, mener jeg er en måte å starte på. Dyregrov (2006) nevner trygghet som en faktor når vanskelige situasjoner oppstår i familien. Blir barnet stående på utsiden og ikke blir fortalt om de vanskelige situasjoner som skjer i verden, kan dem selv skape seg egne fantasier og dermed bli usikre på den virkelige verden. På en annen side, Raundalen og Schultz (2006) mener at problemet kan ligge i personalets usikkerhet og holdninger, og dermed føler de et ubehag ved å ta opp temaet med barn. Men er det slik at de voksnes usikkerhet skal gå framfor barnets trygghetsfølelse? Eller kan det her tenkes at dette er noe de voksne kan videreutvikle og bearbeide til det beste for barnet? Skal man ikke fortelle barn om hva det betyr og skilles, bare fordi en selv føler seg usikker på det? Jeg

opplever at om man uansett forholder seg til sannheten og prøver og forklare, vil det gagne barnet først og fremst. Det at barnet blir fortalt at det fortsatt har både mamma og pappa selv om de ikke bor sammen, vil skape en tryggere ramme for barnet. En annen mulig forklaring kan være at det er for lite kunnskap blant personalet, og at det er der dem må begynne ved å skape et kompetent personal omkring tema. Barn som opplever kriser kan uttrykke seg på andre måter enn ved å bruke det verbale språket, her opplever jeg at det vil være veldig viktig å ha full oppmerksomhet rundt hele barnet å observere det nonverbale like mye som det verbale. Som informant C sa; «de kan bli stille og gjemme seg bort».

4.3.2 I møte med foreldre

I barnehagen vil en møte mange forskjellige foreldre, som også har ulike behov. I krisesituasjoner vil behovene være noe annerledes, og for å vise til teorien så mener Dyregrov (2007) det viktigste vil være å ta kontakt med familien. Informant C hadde en oppfatning om at det verste i en slik situasjon vil være det å forholde seg taus under et møte med familien. Det vil for mange ansatte i barnehagen være vanskelig å nærme seg familien, på grunnlaget av redselen for å trå inn på deres intimgrense. Kommer dette av at de ikke helt vet hva de skal si i en slik situasjon, at de ikke er godt nok forberedt på slike møter? Foreldre er forskjellige, så på den ene siden vil man møte de som er åpen for å snakke om det som har skjedd, mens på den andre siden kan man møte de som stenger seg inne. Som alle mine informanter uttrykte; «det viktigste er å ha et samarbeid med familien det gjelder». Men som informant B uttrykte; «det var vanskelig å ta kontakt etter at jeg hadde hørt om det som hadde skjedd, men jeg valgte å ta kontakt med en gang istedenfor at barnehagen ble stående på utsiden». Dette tror jeg veldig mange barnehagelærere tenker og kvier seg derfor for å ta kontakt. Kan god kommunikasjon med foreldre helt fra barnet starter i barnehagen da være betydningsfullt? Hvilken informasjon til andre barn og foreldre som skal gis ut, må være i samarbeid med familien det gjelder. Også om de vil at barnehagen skal markere dette på noe vis, og om barnet vil være med. Her var informantene fra barnehagene enige i at andre barn og foreldre bør få vite om det hvis en krisesituasjon oppstår i en familie i barnehagen. På den ene siden mener jeg her at dette kan være fint, slik at de andre barna får en forståelse for hvorfor det barnet det gjelder oppfører seg litt annerledes enn før, mens på den andre siden må dette være opp til foreldrene selv.

I intervjuet med kriseteamet ble det sakt at de hadde vært inn i barnehagen og veiledet og støttet foreldre i krisesituasjoner. Og som informant C sa; «det er veldig viktig å få inn

kriseteamet i krisesituasjoner i barnehagen». Dette kan være greit å gjøre, men på en annen side bør også personalet i barnehagen være godt rustet til å møte foreldre i de fleste situasjoner. Ledere i barnehagen kan ikke ha kompetanse på alle områder, men selv tror jeg at mye handler om å vise at man bryr seg, og det å være et medmenneske. Så kan det tenkes at det blir litt for enkelt å legge krisen i andres hender? Bør personalet få mer kunnskap om det å møte foreldre i vanskelige situasjoner, eller kan det tenkes å være andre muligheter? Er det slikt at barnehagen kan håndtere alle situasjoner på egenhånd, eller er hjelpeapparatet også en viktig støttespiller? I ulike situasjoner kan en krise utvikle seg å bli for utfordrende for personalet, og gjør at dem alene ikke kan mestre å håndtere dette på eget ansvar uten å måtte søke hjelp videre. Da tror jeg at et tverrfaglig samarbeid med både kriseteam og andre hjelpeapparat kan være nødvendig å tilkalle for å kunne gi familien den beste støtten i trygge rammer.

4.3.3 Personalet

Når en krisesituasjon oppstår berører også dette personalet. Her kom det frem av informantene i barnehagene at det var viktig å være profesjonell, samtidig som man selv kan få en følelse av tap. Man må være bevisst sin egen måte å reagere på, og det vil være viktig at man i en personalgruppe kan være åpen om det. Informant D mente her at hvis de var åpne med hverandre, så kunne man si hvordan man følte det og det var greit å trekke seg litt tilbake om man hadde behov for det.

Informant C var veldig rask på å komme inn på dette med kriseteam, og at de kunne være behjelpelig både i og utenfor kriser. Hun påpekte dette med at som styrer kan man ikke være spesialisert på slike områder, men man kan være med å legge til rette for hjelp. I samtale med kriseteamet fortalte informanten at de hadde vært i kontakt med barnehager samme dag som det hadde vært hendelser, dette fordi det hadde vært en sterk påkjennelse for de ansatte og at de derfor trengte støtte. De hadde da også en debriefing over det som hadde skjedd, og de delte tanker og ideer om hvordan barna kunne bli ivaretatt. Debriefing sammen med fagfolk mener jeg vil være veldig nyttig, og at personalet da kan si det de selv mener. Kan en annen mulighet være å tenke på kompetanseutvikling blant personalet? Her får personalet mulighet til å reflektere over situasjoner sammen med andre medarbeidere, og de vil tilegne seg ny kunnskap om temaet. Av teorien til Schei og Kvistad (2012) ser man at pedagogisk veiledning og refleksjon vil være med å motivere personalet til å jobbe med temaet. Men er det virkelig slik at alle er like engasjerte til en hver tid? Dette illustreres der informant C fortalte at hun

ofte brukte caser om hendelser som kunne oppstå i barnehagen når de jobbet med temaet, og hun mente at personalet engasjerte seg i større grad ved å inkludere dem istedenfor og selv stå og holde foredrag. Kan det tenkes at dette er en mulighet for å skape motivasjon? For som leder har man ansvaret for personalets utvikling, og det å skape engasjement. Og kan det tenkes at personalet blir tryggere og mer bevisst sine handlinger gjennom og selv få reflektere over deres egen praksis? Av erfaring mener jeg at dette er svært viktig, og på den ene siden gjør trygghet at en tørr å yte mer fordi man er sikrere på seg selv, og på den andre siden kan dette styrke personalet til og selv føle at de klarer å håndtere krisesituasjoner på egen hånd.

4.4 Beredskapsplan

En beredskapsplan er noe alle barnehager har, men av teorien ser en at det ikke finnes noen retningslinjer for hva som skal være innholdet i denne planen. Dette er noe barnehagene selv må utforme. Kan det da tenkes at barnehagene velger å fokusere på forskjellige områder og at planen ikke får samme betydning for alle? Beredskapsplan skal være et oppslagsverk for hvordan man skal gå fram i krisesituasjoner, og et oppslagsverk som skal være tilgjengelig for alle ansatte og som dem må sette seg inn i. Da informant C viste meg deres beredskapsplan var dette en plan som gjaldt for alle barnehagene i den samme kommunen. Det at barnehagene i samme kommune følger samme beredskapsplan opplever barnehage 2 at var veldig greit, ettersom også andre samarbeidspartnere som kobles inn kan forholde seg til en plan. I private barnehager, altså barnehage 1 kom det fram at de selv kan bestemme hva de ønsker å legge vekt på, dette kom fram ved at informant A viste meg deres beredskapsplan og at de selv hadde utarbeidet en grundig plan.

Hvor betydningsfull er egentlig en beredskapsplan? Og blir den tatt fram og diskutert god nok til at man kan stole fullt og helt på det som står i den? Her kom det synlig fram at denne planen ble gått gjennom 1 gang i året i begge barnehagene, og dette helst på høsten, altså i oppstarten av barnehageåret. Og som informant B sa; «hadde vi ikke hatt denne planen, hadde vi stått der og ikke visst hva vi skulle gjøre». Dette tolker jeg dit at gjennomgangen av denne planen vil være av stor betydning, og denne informanten hadde også tanker rundt det om planen kanskje skulle vært enda bedre gjennomgått og da særlig med nyansatte. Personen mente også at de nå var bedre rustet til å møte slike situasjoner, men at beredskapsplanen alltid vil ha stor betydning ettersom en i slike situasjoner kan bli litt lamslått og trenger å lese svart på hvitt hva man skal gjøre i de ulike krisesituasjonene. Informant C var også tydelig på at en beredskapsplan var viktig å gjennomgå i felleskap, men at de ønsket så fort som mulig å

koble inn kriseteamet i krisesituasjoner. Kan dette være en forklaring på at barnehage 2 ikke har erfart noen hendelser, og tenker at det å få ekstern hjelp er på lik linje med det og selv være forberedt? Her kan man kanskje se at i motsetning til barnehage 2 var barnehage 1 mer forberedt på det som kan skje, og tenkte mer over hva de selv kunne yte av hjelp enn det å trekke inn andre. Kriseteamet illustrerte dette ved å uttale at; «barnehager i dag er godt lært selv, og har egne kriseplaner». Men er det virkelig slik at alle barnehager har kompetanse på det å takle krisesituasjoner, eller vil et samarbeid med kriseteam være mer hensiktsmessig? Man vil som barnehage 1 uttaler lære mye gjennom å erfare krisehendelse. Men skal en ikke være godt rustet til å møte den første krisen i det den først oppstår? I teorien kommer det fram at en utarbeidet beredskapsplan vil ha stor betydning for hvordan personalet håndterer kriser. Så kanskje er det slik at alle barnehager, privat eller kommunal må ha en beredskapsplan og gjøre seg selv godt rustet til å møte kriser, men samtidig ha mulighet til å koble inn kriseteam for ekstra kompetanse ved behov.

4. 5 Eksterne samarbeidspartnere

Tverrfaglighet og helhetlig tenking bør stå sentralt i barnehagen. Det vil kreve fra barnehagen sin side et samarbeid med andre tjenester i kommunen. I krisesituasjoner vil det som nevnt tidligere være mest naturlig å samarbeide med et kriseteam, men som det kom fram i intervjuet med kriseteamet så hadde de ikke veldig mye kontakt med barnehagene. Det hadde vært tilfeller der de hadde veiledet foreldre og personal, men dette var på styrers initiativ. Kan dette være fordi barnehagene føler de er godt nok forberedt til å møte krisesituasjoner gjennom egne planer? En annen mulig forklaring kan være at de heller ønsker å trekke inn teamet for debrifing med personalet som en del av forberedelsene. I krisesituasjoner vil det kanskje også være behov for annen ekstern hjelp, fra for eksempel helsesøster eller BUPP. Jeg mener da at dette må være i samarbeid med foreldre, og man ser an situasjonen til barnet. For det kan jo tenkes at barnet takler situasjonen bedre enn voksne tror, og at det kanskje heller er de voksne som trenger hjelp og veiledning på hva de skal gjøre videre.

Kriseteamet ble flest gang nevnt i barnehage 2, noe jeg stiller meg kritisk til. Var barnehage 1 bedre rustet til å møte slike situasjoner enn barnehage 2, og trengte derfor ingen hjelp utenfra? Kriseteamet er de som er spesialisert på dette feltet, og hadde det vært greit om det var obligatorisk å koble inn dette teamet. Jeg opplever her at det er fint om barnehagene selv kan kjenne på om de trenger ekstern hjelp, men de skal vite at det er ikke alt en selv kan sitte på av kunnskap og at det derfor for barnets beste vil være betydelig å koble inn andre instanser.

5. Avslutning

For å nærme meg en større forståelse av personalets arbeid med sorg og krise i barnehagen, ønsker jeg å avslutte oppgaven min med å oppsummere mine tanker og meninger om de resultater som har kommet fram gjennom mine intervju. Dette for å komme med en nåværende konklusjon omkring min problemstilling:

Hvordan jobber personalet i to barnehager i Namsos kommune med barn som opplever sorg og krise?

Som sagt tidligere i oppgaven er vi i dagens samfunn preget av store endringer, og da også endringer i kjernefamilien. Innledningsvis trakk jeg inn noe statistikk over skilsmisser i Norge, og vi ser derfor at mange barn i dag ikke lever under samme tak som mor og far sammen. Man vet også at døden er enden på våre liv, og jeg opplever at det har blitt mer åpenhet rundt disse temaene. Av det skjønner vi at kriser er noe som kan ramme alle mennesker, og at dette setter preg på oss. Det gjør også noe med hverdagen i barnehagen, og som Sjøvik (2007) sier er det derfor viktig at personalet i barnehagen har kunnskap omkring temaet. Det at man kan være en hjelpende ressurs for barnet og dens familie i krisesituasjoner. Slike situasjoner vil som vist i Kloep og Hendry (2003) sin mestringsmodell være utfordrende overganger i et barns liv, og en bør derfor være kompetent nok til å hjelpe barnet gjennom overgangene. Av informasjonen jeg har fått av mine informanter opplever jeg at begge barnehagene er godt rustet til å møte krisesituasjoner. Barnehage 1 hadde erfart hendelser med barn som hadde mistet søsken, noe som gjorde at de visste litt hva som krevdes av dem i slike situasjoner. Jeg opplevde at begge barnehagene jobbet ganske likt og hadde mye de samme tankene omkring det å skulle håndtere en krisesituasjon, men jeg opplevde også at de hadde litt forskjellig fokus på hvordan ting skulle gjøres. Dette tror jeg kommer av at barnehage 1 allerede hadde erfaringer å se tilbake på. Gjennom resultatene kom det frem at alle informantene var enige i at det å skaffe seg god oversikt over situasjonen som har oppstått, var det første de måtte gjøre ved en krisesituasjon. Noe jeg opplever at kanskje kom tydeligst fram av barnehage 1. Begge barnehagene var også tydelige på at et godt samarbeid med foreldre var veldig viktig. Som Dyregrov og Dyregrov (2008) påpeker er det nødvendig at barnehagen viser familien oppmerksomhet, og at det som skal gis ut av informasjon til andre skal være godkjent og i samsvar med familien det gjelder.

I begge barnehagene kom det fram at de jobbet ganske likt med det pedagogiske arbeidet rundt temaet. Mye av det kom inn under deres hverdagsaktiviteter. Det gikk på å lære barna å vise følelser, for å kunne bli ett godt medmenneske for dem i rundt seg. I forhold til det å jobbe med dette temaet i barnehagen, synes jeg rammeplanen (06/11) uttrykker en forståelse for hvor viktig det er at barn lærer å vise respekt og empati for andre mennesker. Grunnen til at dette kanskje har kommet tydeligere fram i barnehagen i dag, vil vel komme av dagens samfunnsendringer, og mennesker kanskje har mer behov for å uttrykke sine følelser overfor hverandre. Alle mennesker er forskjellige, og vi reagerer forskjellig på ulike situasjoner vi kommer opp i. Det handler om å anerkjenne hvert enkelt individ, vise respekt og være en trygg og god lytter i alle situasjoner både på godt og vondt.

Jeg opplevde at personalet i begge barnehagene var opptatt av å ta vare på hverandre. Og som Schei og Kvistad (2012) sier er barnehagen en lærende organisasjon, men for å klare det må personalet være enige om å stå sammen, også i vanskelige situasjoner. Styrene i begge barnehagene var her enige om at det å ta opp temaene, og diskutere dem i felleskap vil være med å skape engasjement. Når en krisesituasjon først oppstår, kan man lett bli lamslått og ikke helt vite hva man skal gjøre i en slik situasjon. Da opplever jeg at det å være godt forberedt, å ha en god utarbeidet beredskapsplan, kan bidra til en bedre måte å håndtere krisen på. Begge barnehagene la vekt på hvor viktig og nødvendig en slik plan er i deres barnehage, og at den er med på å påvirke deres møte med en uventet krisesituasjon. Poenget med å ha en slik beredskapsplan, er også det å sikre seg at alle i personalet er kjent med og forstår en slik plan i forkant av krisen. Jeg opplever også at begge barnehagene er innforstått med at ikke alle kriser kan løses kun på personalets eget ansvar, men at det å koble inn andre støtteapparat som kriseteam vil være nødvendig i enkelte situasjoner.

Gjennom denne oppgaven har jeg nå fått en bedre innsikt i hva sorg og krise innebærer for et barn i barnehagen. Etter å ha sett hvordan de to barnehagene jobber med temaet i deres barnehager, har jeg fått tilegnet meg en enda større interesse for det å være i møte med barn i ulike krisesituasjoner. Jeg ser nå bedre betydningen av at personalet i barnehagen har kunnskap om hvordan man møter barn og deres familier i krisesituasjoner. Det at man vet hva man kan se av tegn, og hva det betyr for barnet å vite at noen bryr seg i den vanskelige situasjonen. Jeg ser også nødvendigheten av å ha en godt utarbeidet beredskapsplan som er fulgt opp av personalet i barnehagen, der de er pliktige til å lese denne en eller flere ganger i løpet av barnehageåret. Det å vite at de eksterne samarbeidspartnerne finnes, og at disse også

kan brukes utenfor krisesituasjoner for debrifing av personalets utvikling av kunnskap på temaet. Ikke alle kan ha like stor kompetanse innen alle områder, og det å jobbe sammen kan styrke hverandre.

«Barnehagens formål er å ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling, i samarbeid og forståelse med barnas hjem» (RP, 06/11, s. 11). På bakgrunn av min oppgave og mine erfaringer, støtter jeg meg til dette sitatet. Barnehagen skal være et godt sted for barn og være, og det i et godt samarbeid med barnets hjem.

Litteraturliste

- Barnehageloven.* (LOV-2008-12-19). (2014). Lastet ned fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_1
- Barnevern. (2013, 26. juni). *I Statistisk sentralbyrå.* Hentet 23.03.14, fra <http://www.ssb.no/barneverng/>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming.* 2 utgave. Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving.* 5 utgave. Gyldendal akademisk.
- Dyregrov, A.(2006). *Sorg hos barn. En håndbok for voksne.* 2 utgave. Fagbokforlaget.
- Dyregrov, K og Dyregrov, A. (2007). *Sosial nettverksstøtte ved brå død. Hvordan kan vi hjelpe?* Fagbokforlaget.
- Gjervan, M., og Andersen, C.E., og Bleka, M. (2012). *Se mangfold- perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen.* 2 utgave. Cappelen Damm akademisk.
- Kloep, M. og Hendry, L. (2003). *Utviklingspsykologi i praksis.* Oslo: Abstrakt forlag.
- Kunnskapsdepartementet. (2006/2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.* Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Larsen, A. K. (2008). *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Malt, U. *Sorg.* Hentet 24.03.14, fra <http://sml.snl.no/sorg>
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier- den skrivende forskeren.* Universitetsforlaget.
- Noach, T (2005, 4.april). *I Skilsmisser i Norge.* Hentet 23.03.14, fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/langt-flere-barn-opplever-foreldrebrudd-enn-det-skilsmissestatistikken-viser>

Postholm, M.B. (2010). *Kvalitativ metode- en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. 2. Utgave. Universitetsforlaget.

Raundalen, M og J.H, Schultz. (2006). *Krisepedagogikk*. Universitetsforlaget.

Schei, S, H og Kvistad, K. (2012). *Kompetanseløft*. Universitetsforlaget

Store norske leksikon. (2005-2007). *Krise- psykologi*. Hentet 24.03.14, fra <http://snl.no/krise%2Fpsykologi>

Sjøvik, P. (2007). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg

Intervjuguide

Pedagogisk leder og styrer:

1. Hvilken stilling jobber du i?
2. Hvor lenge har du jobbet i dette yrket?
3. Når var du ferdig med din utdanning?

4. Hva legger du i ordene sorg og krise?
5. Har du som leder/styrer opplevd slike situasjoner i din barnehage? Hvilke situasjoner?
6. Hvis en slik situasjon oppstår, hva tenker du er din rolle som leder/styrer hvis slike situasjoner oppstår?
7. Hva mener du er den viktigste kompetansen en leder/styrer bør ha i slike situasjoner?
8. Hvordan opplever du som leder/styrer at deres barnehage jobber med barn som opplever sorg og krise? For eksempel dødsfall i nærmeste familie og skilsmisse.
9. Føler du at de øvrige ansatte i barnehagen er godt nok forberedt hvis en slik situasjon skulle oppstå? På hvilken måte? Hvis ikke, hvilke tiltak kan være aktuelle å sette inn?
10. Beredningsplan, har dere det? Hvem gjør hva når slike situasjoner oppstår?
11. Hvordan ivaretar dere barnets familie? Med tanke på informasjon, hvordan de møter dem.
12. Har dere samtale med det barnet det gjelder? Hva blir sagt?
13. Er det andre måter barnet kan uttrykke seg på i slike situasjoner?
14. Involverer dere de andre barna i barnehagen når det oppstår sorg og krise i et barns liv? På hvilken måte?
15. Er temaer som sorg og krise en del av det pedagogiske arbeidet i barnehagen?
Rammeplanen sier noe om det å skulle lære å reflektere over følelser, lære å takle vanskelige situasjoner og sette ord på følelser.
16. Noe annet du ønsker å tilføye?

Kriseteam:

Hvilken bakgrunn har du?

- Hva er deres rolle i samarbeid med barnehagen hvis situasjoner der sorg og krise blant barn oppstår?
- Hvilke fagpersoner jobber i kriseteamet?
- Er det noen med barnefaglig kompetanse?
- Har dere direkte kontakt med barnet det gjelder, eller er dere veiledere/rådgivere for personalet i barnehagen i slike situasjoner?
- Er det andre instanser barnehagen kan være i kontakt med i slike situasjoner?
- Noe annet du ønsker å tilføye?